

LUND UNIVERSITY

Then för sin ogemena Lärdom och Dygd widdberömda Lycka Sophia Friis
Om en dansk-svensk skaldinna och hennes begränsade produktion
Tersmeden, Fredrik

Published in:
Att dikta för livet, döden och evigheten

2020

Document Version:
Förlagets slutgiltiga version

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):
Tersmeden, F. (2020). Then för sin ogemena Lärdom och Dygd widdberömda Lycka Sophia Friis: Om en dansk-svensk skaldinna och hennes begränsade produktion. I A. Jönsson, V. Lindgärde, D. Möller, & A. Vetushko-Kalevich (Red.), *Att dikta för livet, döden och evigheten: Tillfällesdiktning under tidigmodern tid* (s. 337-358). Makadam förlag.

Total number of authors:
1

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:
Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

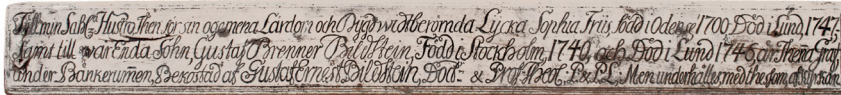
Then för sin
ogemena Lärdom och Dygd
widtberömda Lycka Sophia Friis

*Om en dansk-svensk skaldinna
och hennes begränsade produktion*

FREDRIK TERSMEDEN

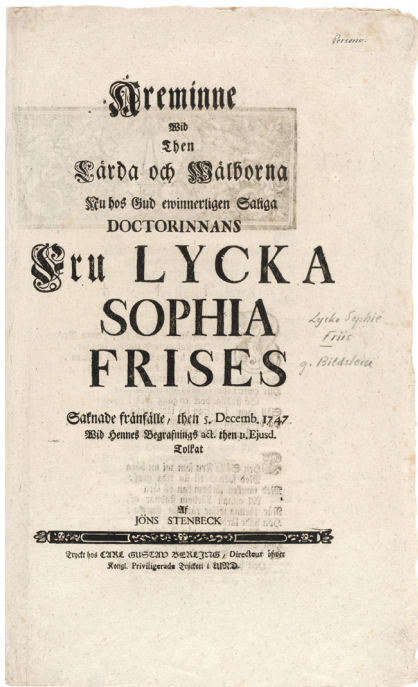

IVAPENHUSET TILL HARDEBERGA KYRKA, inte långt utanför Lund, kunde man tidigare betrakta en avlång minnestavla i trä med följande inskription:

Till min Sahl^a Hustro, Then för sin ogemena Lärdom och Dygd widtberömda Lycka Sophia Friis, född i Odense 1700, Död i Lund 1747, Samt till vår Enda Sohn, Gustaf Brenner Bildstein, Född i Stockholm 1740, och Död i Lund 1746, är Thena Graf, under Bänkerum[m]en, Bekostad af Gustaf Ernest Bildstein, Doct:^r & Prof: Theol: P & PL., Men underhålles, med thessom, af Kyrkan.¹

Att en sörjande änklings på detta sätt låtit prisa sin avlidna hustrus dygd är förstås inte något anmärkningsvärt. Möjligen var det vid denna tid däremot mer ovanligt att han – och därtill en professor – även prisade hennes ”ogemena Lärdom”. Maken i fråga var dock alls inte ensam om att framhålla denna kvalitet hos den avlidna. Till hennes begravning hade Jöns Stenbeck, då student i Lund, sedermera kyrkoherde i först Ottarp och senare Högseröd, författat ett

TITELSIDAN till den unge studenten Jöns Stenbecks *Äreminne* 1747 över den lärda Fru Friis.

äreminne över ”Then Lärda och Wälborna” fru doktorinnan, vari bland annat följande rader stod att läsa:

Kom djerfwa flock tu som här nekar
 At Qwinnor kunna lärda bli,
 Som stänger them från Snilles-lekar
 Jnunder dumhets tyrani:
 Wår Nord kan tig helt annat lära,
 Som fådt i kalla skötet bära
 SOPHIER båd’ til gagn och pris:
 Ho är så olärd som ei känner
 Then lärda Fru SOPHIA BRENNER
 Och Lundska Fru SOPHIA FRIS.²

I en fotnot till just denna strof hade Stenbeck fogat upplysningen att de båda lärda damerna var besläktade genom gifte i det att Sophia Brenners make var ”Syskonebarn til Herr *Doctor Bildsteins* Morfader Sal. Herr *Revisions Secr. Mårten Brenner*”. Släktbanden mellan de två skaldinnorna var faktiskt än mer kom-

plexa än så: inte bara var Sophia Friis make, Gustaf Ernst von Bildstein, dotter-son till Mårten Brenner, som var kusin till Sophia Elisabet Brenners make Elias (Elias Brenner var alltså inte ”syskonebarn” som Stenbeck skriver). Därtill var Bildsteins styvfar, kyrkoherde Petrus Hedengrahn i Vellinge och Fuglie pastorat i Skåne, i sitt andra gifte (hans första hustru hade varit Bildsteins änkevordna mor) gift med Regina Brenner, dotter till Elias Brenner och dennes första hustru Erenkert Stamm!³ Att paret Bildstein-Friis satte värde på denna relation indikeras av att de gav sin ende son mellannamnet Brenner (se nedan).

En ryktbar lärd dam

Den avlidna akademikerhustrun Lyche Sophia Friis,⁴ föremålet för denna artikel, kopplas i ovan citerade dikt alltså tvåfaldigt – såväl intellektuellt som släktskapsmässigt – ihop med Sveriges vid tiden rimligen mest kända kvinnliga skald och ’lärd fruntimmer’ Sophia Elisabet Brenner. Och förvisso var även Lyche Sophia Friis icke blott lärd utan även skald. Kvantitativt är dock skillnaden mellan de båda Sophiorna påtaglig. Redan Brenners första diktsamling omfattade verser nog för att fylla 262 sidor.⁵ Ställd mot detta är den förstnämndas bevarade poetiska produktion sparsmakad på gränsen till det försumbara. Likväl var det inte blott vid sin bortgång och av sina närmaste hon hyllades som en exceptionellt lärd och litterär representant för sitt kön; så skedde även i ett antal verk avsedda för en bredare publik och utgivna både under och efter hennes livstid.

Det veterligen tidigaste exemplet på detta är den danske prästmannen och litteraturhistorikern Albert Thuras stora samlingsverk om lärda danska kvinnor, *Gynæceum Daniae litteratum*, utgivet 1732. Lyche Sophia Friis, som vid denna tid ännu hade femton år kvar att leva, behandlas här på fyra sidor och får omdömet att vara en mycket lyckosam (*felicissima*) skaldinna på många olika språk, samt att hennes dikter ’ger uttryck för hennes lärdom och ett intresse för poesin utöver det vanliga’.⁶

Drygt tjugo år senare (och därmed postumt) gavs Friis än större utrymme i ett liknande men mer omfattande och på danska författat verk, Friederich Christian Schönau *Samling af Danske lærde Fruentimmer* (1753). Hon ägnas här hela trettioåtta sidor, av vilka en stor del dock utgörs av återgivna dikter av och om henne samt ett antal tryckta brev till och från henne. Utöver att citera andras (däribland Thuras) positiva omdömen om Friis har Schönau själv mycket

FREDERIK CHRISTIAN SCHÖNAU (1728–1772) utgav 1753 sin *Samling af Danske Lærde Fruentimer* i två band. Schönau visar sig här, menar R. Paulli i artikeln om honom i *Dansk Biografisk Leksikon*, som en mångordig skribent i konflikt mellan lusten att verka lärd och önskan att vara en populär upplysningskribent. Okritisk samlarmöda med stark förkärlek för tillfällesdikten sägs känneteckna hans verk, vilket inte hindrar att *Samling af Danske Lærde Fruentimer* är en viktig kunskapskälla för sentida forskare.

gott att säga om henne. Hon beskrivs som ”meget lykkelig i at giøre alla disse slags Vers [syftar på verser på flera olika språk]”, och de poetiska resultaten härav betecknas som ”ypperlige”, ”høystprisværdige” eller ”prægtige og oforlignelige”.⁷

Utöver dessa båda danska verk har jag även funnit minst två tyska uppslagsverk utgivna under 1700-talet rymmande artiklar om Friis, vilka även de prisar icke minst hennes omfattande språkkunskaper.⁸ Går man vidare genom seklen, kan man konstatera att Friis även fortsättningsvis figurerar i danska litteraturhistoriska och biografiska uppslagsverk åtminstone fram till och med 1920-talet, dock i regel med allt kortare notiser.⁹ I vår tid har hon däremot synbarligen helt utmönstrats ur översiktsverk av detta slag – inklusive det åren 2000–2001 utgivna fyrbandsverket *Dansk kvindebiografisk leksikon*!¹⁰

Ett viktigt möte i Köpenhamn

Hur kom Lyche Sophia Friis att, en mycket begränsad litterär produktion till trots, nå all denna berömmelse? Nyckeln synes ha varit den resa hon och hennes svenske make – troligen som en form av bröllopsresa – år 1737 gjorde till hennes hemland. Enligt Schönau ska Friis då ha umgåtts ”med alle de anseeligste og berømteste Lærde her i Kiøbenhavn”, däribland ”Hans Høyærværdighed Biskop Harboe, og Hr. Arkivarius Langebek”.¹¹ Dessa båda herrar – kyrkohistorikern Ludvig Harboe vid tiden verksam som privatlörd i Köpenhamn efter omfattande universitetsstudier i Tyskland (biskop, närmare bestämt i Trondheim, blev han först senare) och historikern Jacob Langebek som amanuens vid Det Kongelige Bibliotek – skulle året efter sitt möte med Friis gemensamt börja ge ut en tidskrift: *Dänische Bibliothec oder Sammlung von alten und neuen gelehrten Sachen aus Dännemarck* (1738–1747). I denna tyskspråkiga publikation önskade utgivarna att inför en internationell publik sprida upplysning om dansk lärdoms- och kyrkohistoria.¹²

Uppenbarligen hade Harboe och Langebek imponerats så mycket av Friis, hennes diktning och hennes språkkunskaper – de rapporterade bland annat att hon inte blott läst såväl Nya testamentet som Homeros och Hesiodos på grekiska utan även att hon genom sin make därtill börjat studera hebreiska – att de i första årgången av sin tidskrift under rubriken ”Nova Litteraria” lät publicera en längre notis om henne. Hon beskrivs här entusiastiskt som ”ein gelehrtes Frauenzimmer”, vilken ”mit einigen Proben von ihrer Fertigkeit, so wohl in der Dänischen als Lateinischen Poesie den Leser vergnügt”.¹³

Harboes och Langebeks entusiastiska bedömning av Friis jämte de faktauppgifter de meddelade om henne har uppenbarligen haft den största betydelse för spridandet av hennes rykte. Inte minst utgör deras artikel ett av de viktigaste underlagen för kapitlet om Friis i Schönaus verk från 1753, där hela notisen ur *Dänische Bibliothec* återges såväl på tyska som i dansk översättning.¹⁴ Ser man därefter på de senare utkomna biografiska notiser och artiklar om Friis jag har kunnat finna, synes dessa nästan undantagslöst basera sig på just Harboe och Langebek, antingen direkt (vilket inte minst torde gälla uppgifterna i tyska uppslagsverk) eller indirekt, förmedlat via Schönau. Att Friis nådde en så omfattande berömmelse synes alltså i betydligt mindre utsträckning ha berott på de verk hon själv valde att aktivt sprida än på den ’marknadsföring’ av henne som två danska akademiker valde att bedriva.

Apropå Jöns Stenbecks ovan citerade parallell mellan Lyche Sophia Friis och Sophia Elisabet Brenner går det att konstatera att det även finns en likhet i hur de båda damernas rykte spreds inför just dansk (och i någon mån internationell) publik. Som Marianne Alenius konstaterat, var Brenners namn känt och omskrivet i Danmark redan på 1690-talet, dock i tämligen ringa utsträckning genom hennes egna dikter utan mer genom omnämningen hos manliga författare med intresse för lärda kvinnor: ”Det var mænd, som førte hende frem og bragte hende til Danmark, og mænd, der tog imod hende og i offentligheden udtrykte deres beundring for hende.”¹⁵ En viktig skillnad var dock att Brenner själv på ett betydligt mer drivande sätt än Friis bidrog till denna marknadsföring genom att aktivt förse vissa utvalda män med sina texter. Exempelvis skickade hon omkring 1697 såväl en mängd av sina egna dikter som avskrifter av andras hedrande omnämningen av dessa till den kände psalmdiktaren och tillfällespoeten Thomas Kingo.¹⁶

Med det inbördes beroende som ovan konstaterats rörande 1700-talets tryckta presentationer av Friis (utöver att Schönau flitigt refererar till Harboe och Langebek, refererar såväl den förste som de senare även till Thura) är det inte så förvånande att de egenskaper hos Friis som framhålls i olika texter om henne publicerade under 1700-talet i stort är desamma. De prisar henne såväl för hennes poetiska hantverk som för hennes lärdom och omfattande språkkunskaper, men däremot är det i princip ingen som söker sätta in hennes dikter i någon mer personlig kontext. För att parafrasera Holberg skulle man kunna hävda att ’alla säger att Lyche Sophia diktar, men ingen frågar varför Lyche Sophia diktar’. I det följande ska jag därför göra ett försök att svara på varför och i vilket syfte Friis skrev de få dikter hon lät sprida och varför dessa inte var fler.

Lyche Sophia Friis liv i korthet

Innan jag går in på ovanstående, ska dock här kort redovisas de relativt fåtaliga yttre data som finns rörande Lyche Sophia Friis biografi.¹⁷

1699 är hennes troliga födelseår (vissa källor hävdar 1692, men detta verkar osannolikt med tanke på att hon födde barn första gången 1738; det av maken ovan angivna födelseåret 1700 förekommer ingen annanstans). Hon föds och växer upp i Odense där hennes far, Jørgen (Georg) Friis, är bagare.

- 1717 debuterar Friis, troligen 18-årig, publikt som poet.
- 1728 vistas hon, enligt åtminstone en uppgift, i Köpenhamn.
- 1732 får hon anställning som guvernant för de tre dottrarna till den skånskdanske adelsmannen och änkligen Fredrik Trolle på slottet Näs i Skåne.
- 1736 gifter Friis sig med adjunkten vid Lunds universitet Gustaf Ernst von Bildstein, vilken sedan 1733 också vistats på Näs som informator för Fredrik Trolles son Arvid.
- 1737 lämnar paret Bildstein-Friis sina anställningar på Näs. De företar under detta år en resa till Danmark, där de bland annat besöker Friis familj på Fyn men även tillbringar den ovannämnda vistelsen bland tidens danska lärda i Köpenhamn.
- 1738 föds paret's första barn, dottern Lycka Christiana (död 1806).¹⁸
- 1740 föds den tidigt avlidne sonen Gustaf Brenner [sic!] von Bildstein under en längre vistelse i Stockholm, där hans far vid ett antal tillfällen får möjlighet att predika för det svenska kungaparet men avböjer en plats som hovpredikant.
- 1742, senast, bosätter sig paret i Lund, vilket sammanfaller med att maken detta år utnämns till kyrkoherde i Hardeberga och Södra Sandby.
- 1747 avlider Lyche Sophia Friis i Lund, troligen 48 år gammal. Hennes efterlämnade make blir 1750 professor i teologi vid universitetet och gifter 1757 om sig med en Petronella Munthe. Han avlider 1769.

Som ett komplement till ovanstående kronologi har vi uppgifterna om Friis kända och till eftervärlden bevarade dikter. Dessa är tre till antalet och utgörs av följande:

- 1717 – En dikt med anledning av reformationsjubileet detta år
- 1719 – En dikt till Fredrik IV (tryckt postumt först 1753)
- 1721 – En dikt till det nygifta kronprinsparet Christian (sedermera Kristian VI) och Sophie Magdalene av Brandenburg-Kulmbach

Låt oss nu titta närmare på denna sparsmakade produktion och de sammanhang den tillkommit i.

Reformationsdikten

Lyche Sophia Friis första publicerade dikt skrevs som ovan nämnts med anledning av reformationens 200-årsjubileum 1717 och bar titeln *Dend Salig Doctor MORTEN LUTHER Jndførís Saaledis takkendis og talendis Til Danmarcks og Norges, de Venders og Gothers, Hertuger udi Slesvig, Holsten, Stormarn og Ditmarsken, Grever udi Oldenborg og Delmenborst Stormægtigste Konger Paa JUBEL-Festen 1717*. Den (åtminstone sett i relation till titeln) relativt korta dikten består av två delar, en inledande del (omfattande tjugo rader) på danska och en följande (om tio rader) på latin, avfattad på versmåttet elegiskt distikon.

Av dessa delar handlar den första inte primärt om Luther själv utan den utgör ett högstämt tack till de i rubriken nämnda danska kungar – närmare bestämt Fredrik I, Kristian III och den vid tiden regerande Fredrik IV – vilka infört och vidmakthållit lutherdomen i Danmark. Om den sistnämnde av de tre monarkerna heter det exempelvis:

I Ævighedens Aar Du skal velsignet være,
Og Verdens Krönnike vil vorde fuld deraf,
At Store Konger og har hædret LUTHERS Graf.

I diktens senare, latinska del prisas ett antal av reformationens föregångare (Peter Waldo, John Wycliffe, Jan Hus) men förstås även Luther, här omnämnd med sitt epitet *Megalander* ('en stor man'¹⁹), vilken framhålls som den som slutligt lyckades "förstöra Babylon" (*Qvô cecidit Babylon*) – en känd bild för den katolska kyrkan.²⁰

Denna debutdikt trycktes ursprungligen separat på inget mindre än "Kongl. Majests. og Universit. privl. Boogtrykkerie" i Köpenhamn. Den kom dock snart även att ingå i olika kompilerationer²¹ och däribland icke minst i den tyske teologen Ernst Salomon Cyprians i Gotha utgivna flerbandsverk *Hilaria Evangelica, Oder Theologisch-Historischer Bericht Vom Andern Evangelischen Jubel-Fest* (1719), en antologi där han samlat officiella proklamationer, tal, program, dikter och andra publikationer från hela Europa med anledning av reformationsjubileet. Friis debutdikt fick härigenom alltså tidigt internationell spridning.²²

Hur lyckas en troligen endast tonårig bagardotter från Odense få debutera på det kungliga universitetsboktryckeriet i Köpenhamn? Odense var vid denna tid i och för sig Danmarks fjärde största stad och en betydande handels- och

hantverkarstad men utgjorde ändå ett stycke periferi jämfört med huvudstaden. Det kan här vara värt att närmare granska dels Lyche Sophias sociala bakgrund, dels tänkbara förbindelser mellan Odense och huvudstadens lärda kretsar.

Fadern Jørgen Friis var som nämnts till yrket bagare.²³ Detta innebar dock inte att han var någon enkel hantverkare. Tvärtom stammade både han och modern, Lykke Jacobsdatter Kock, från stadens borgerliga 'åldermannaaristokrati', som genom åren levererat åldermän till stadens såväl bagar- som skomarkargillen (skrån). Yrkestiteln bagare till trots synes fadern främst ha fått sina inkomster såsom fastighetsägare. Jørgen Friis ska också ha stått väl i gunst hos överheten då han var känd för att generöst inkvartera resande ämbetsmän. Det var således inte konstigt att han 1713 utsågs till stadens viceborgmästare och 1717 – reformationsdiktens år – till dess ordinarie borgmästare. Han var vid tiden för dotterns författardebut således en man med en högt uppsatt position i lokalsamhället och rimligen med goda kontakter uppåt. Därtill synes det uppenbart att han understödde och uppmuntrade sina döttrars bildningssträvanden. I en av sina dikter formulerar sig Lyche Sophia på ett sätt som indikerar att hon till och med kan ha gått i skola, inte blott åtnjutit undervisning i hemmet.²⁴ Åtminstone en av hennes yngre systrar, Karin Friis, ska även hon ha varit känd för sina språkkunskaper.²⁵ Fadern kan således tänkas ha spelat en aktiv roll i att få Lyche Sophias dikt publicerad.²⁶

En tänkbar länk till den lärda världen i Köpenhamn och därmed en 'promotor' av debutdikten finner vi i Thomas Bircherod. Denne var vid tiden professor i filosofi samt rektor vid Odense gymnasium, men han var även en representant för en vittförgrenad dansk lärdomssläkt med stark förankring i Odense liksom på andra orter i Danmark, inklusive Köpenhamn.²⁷ I sistnämnda stad fanns kusinen Johannes Bircherod, som var professor i logik och historia vid universitetet och därtill lärosätets bibliotekarie. Och det är denne Johannes Bircherod som har satt sitt "imprimatur" – alltså tryckgodkännande – på Friis reformationsdikt.²⁸ Det är således ingen orimlig tanke att den lokale gymnasierektorn hjälpt till att förmedla den unga lokalbegåvningens dikt till huvudstaden.

Oavsett om det är fadern, Bircherod eller någon annan som bidragit till publiceringen av Friis förstlingsverk, är det hur som helst rimligt att anta att den unga skaldinnan tack vare detta insett tillfällesdiktningens potentiella genomslagskraft.

Dikten till Fredrik IV

Ett exempel på detta genomslag är att Friis reformationsdikt (enligt Schönau) ska ha blivit ”meget naadigt imodtaget” av Fredrik IV.²⁹ Detta är en aspekt jag tror att man bör ha i åtanke då man läser Friis nästa kända dikt, riktad direkt till denne konung. Dikten, vilken är daterad nyårsdagen 1719 men tryckt av Schönau först efter Friis död,³⁰ är liksom det föregående alstret avfattad dels på danska, dels på latin, men den danska delen är här betydligt längre än i den tidigare dikten. Friis kallar här kungen ”den Største udi Norden” och framhåller det särskilda bandet mellan Gud och konung:

Jmellem GUD og Kongen er en ævig sluttet Fred,
 Med Kongens Land og Himmelen en kiærlig Eenighed.
 Hvad tænker da et Menniske? tør han vel sig formaste?
 Tør han vel Himlen, Herrens Huus og Kongens Land antaste?
 Som ere saa foreenede, mon han tør trodtse GUD?
 Og Kongen, som har GUD til Ven? det falder daarligt ud
 Af Sverrigs første Konger gik Kong Sveigder till Paasteene
 (Det var en Stad ved Schytien) og lagde sine Beene:
 Den sidste Sverrigs Konge gik og ind til Fridricshald,
 En Stad som er paa Steene bygt, og fik sin Dødefald.³¹

Av de avslutande raderna framgår att Friis konungahyllning är kopplad till den nyliga danska segern över Sverige och Karl XII i och med stora nordiska krigets slut. Friis får här tillfälle att visa sin lärdom genom att dra en parallell mellan den nyligen avlidne svenske krigarkungen och den fornnordiske sago-kungen Sveigder i *Ynglingasagan*. Denne ska, likt Karl XII, ha begivit sig till Ryssland och Turkiet (diktens ”Schytien”) och där kommit till en ort kallad Stein eller Sten. Här lockades han, under förespegling att han skulle få möta Oden, av en ond dvärg in i en stor förtrollad sten och försvann. Friis kallar orten ”Paasteene” (på sten), gissningsvis för att koppla det till ”på stenar” byggda Fredrikshald där ”den sidste Sverrigs Konge” – alltså Karl XII – stupat. Möjligen kan häri även ligga en anspelning på Bibelns ord om den förspillda säd som, enligt Matteusevangeliet 13:20 efter *Biblia* 1703, ”war sådder på steenören”, vilket i äldre danska bibelöversättningar motsvarades av att bli ”saaet paa Steengrund”. Sensmoralen blir hur som helst att övermodiga svenska kungar går det illa för – och därtill har författarinnan fått bevisa inte bara sin språkliga utan även sin historiska och kanske även bibliska bildning.³²

Att dikten inte bara utgör en allmän hyllning till den danske kungen och dennes seger utan att den även skrivits i ett alldeles särskilt personligt syfte framgår dock ett antal rader längre fram:

GUd lad det gaae dig ævig vel! saa haaber jeg du lader
 En liden Naades Gave see imod min stakkels Fader;
 Lad hæves op for JEsu Skyld dog den *Suspension!*
 Hvad han har giort, er giordt udaf en god *Intention.*
 I Naade see! hvor jeg med Graad for dine Føder ligger,
 Og saadan Naade-Smule fra din Naade-Throne tigger,
 Hvorved min Fader reyses kand. Jeg slipper ikke Dig,
 Før Du, Stormægstigste *Monarch!* Velsigner Ham og Mig!³³

I denna del av dikten är de bibliska referenserna inte bara möjliga utan även otvetydiga och ytterst betydelsebärande. Ordvalet ”Naade-Smule” syftar på Matteusevangeliets berättelse om den kanaaneiska kvinnan (15:21–28), vars böner Jesus först avfärdar då hon inte tillhör Israels folk men som framhärdar med att be att åtminstone, likt en hund, få äta de smulor ”som faller från deras herrars bord” och då blir bönhörd. De avslutande radernas ”Jeg slipper ikke Dig [...]” är i sin tur Jakobs ord då denne efter en natts brottnings med en okänd man (i själva verket Gud) får höften slagen ur led men ändå vägrar att släppa sin motståndare förrän denne välsignat honom (1 Mos. 32:26).³⁴

Inte minst visar arten av den ”Naade-Smule” Friis ber om att vi åter behöver titta på hennes familjebakgrund. Som nämnts hade fadern år 1717 avancerat från vice till ordinarie borgmästare. Året därpå, 1718, hade han dock hamnat i onåd efter att ha försökt sälja en del av stadens mark trots kungligt förbud. Resultatet blev att borgmästare Friis anklagades för ”majestætfor nærmelse” och togs ur tjänst, även om han inte formellt avsattes så länge den påföljande, långdragna rättsprocessen pågick (därav talet om ”Suspension”). Att syftet med dotterns underdåniga kungadikt primärt varit att bistå fadern i denna situation är uppenbart.³⁵

Dikten till kronprinsparet

Det finns dock inget som tyder på att Friis dikt till Fredrik IV fick någon konkret gynnsam inverkan på hennes faders situation. Var det därför hon drygt två år senare i stället valde att vända sig till en annan representant för kungahuset, nämligen kronprinsen, den blivande Kristian VI?

Kronprins Kristian hade den 7 augusti 1721 sammanvigts med den tyska prinsessan Sophie Magdalene av Brandenburg-Kulmbach. Vigseln hade ägt rum utrikes på slottet Pretzsch Sachsen, och brudparet hade redan en vecka därefter begivit sig hem till Danmark. Först drygt fyra månader senare, i mitten av december, gjorde det unga paret dock sitt officiella intåg i den danska huvudstaden, och det var till detta tillfälle Friis hade strängt sin lyra.³⁶ Det var hon långt ifrån ensam om. Av det stora referensverket *Bibliotheca Danica* framgår att det trycktes minst tio dikter med anledning av detta tillfälle (men bara två vid själva vigseln).³⁷ Av dessa tio var Friis dikt den enda skriven av en kvinna.

Alstret i fråga, även denna gång tryckt av universitetets boktryckare, bar den ytterligt långa titeln *Allerunderdanigste Lyck-Ønskning Til Den Stormægtigste Nordens MONARCHIS Vores Allernaadigste Arve-Herris og Kongis Konning Friderich den Fierdes Eeneste og Elskeligste SØN Dannemarkes og Norges/ de Venders og Gothers velsignede Arve-Prints Den Allerdurchbleuchtigste/ Allernaadigste Prints og Herre Prince Christian Da Hands Kongelige Høyhed Til disse Rigers allerstørste Glæde med sin Elskeligste GEMAHL Hendes Kongelige Høyhed Dend Allerdurchbleuchtigste/ Allernaadigste PRINCESSE Prinsesse Sophia Magdalene Fød Margrev-Jnde til Brandenburg-Culmbach Vare blevne Kongeligen indførte udi den Kongelige Residents-Stad Kiøbenhavn den 17 Decembr. 1721, och var i ”dybeste Underdanighed offereret” av den namngivna författarinnan som det kungliga brudparets ”allerringeste Tienerinde”. Hon fortsätter även att, genom referenser till den klassiska antiken, framhäva sin ringhet i en av diktens inledande danska verser:*

► EN ”ALLERUNDERDANIGSTE LYCK-ØNSKNING” med anledning av kronprinsparets intåg i Köpenhamn den 17 december 1721 blev tryckt hos universitetsboktryckaren Johan Jørgen Hopffner, ”boende ved vor Frue Skole”. Hopffner var vid denna tid på väg att etablera sig som framgångsrik boktryckare i Köpenhamn. Han hade 1715 kommit till staden från Hamburg för att träda i tjänst hos Jörgen Mathiesen Godiche. Fem år senare blev han genom äktenskap med dennes änka ägare till boktryckeriet vid Skindergade och utvidgade verksamheten. År 1731 anställde han som mästervän Ernst Heinrich Berling som gifte sig med en dotter till Godiche, gjorde snabb karriär och redan efter två år kunde etablera sitt eget boktryckeri, Det Berlingske Bogtrykkeri.

Allerunderdanigste

Tryck = Opfning

47

Den Stormægtigste Nordens **MONARCHIS**

Bores Allernaadigste

Arve-Herris og Kongis

Konning Friderich

den Fjerdes

Seneste og Elskeligste **SON**

Dannemarcks og Norges / de Benders og Gotbers
velsignede Arve-Prints

Den Allerdurchleuchtigste / Allernaadigste

Prints og Herre

Prince Christian

Da
Hands Kongelige Hønhed

Til disse Rigers allerstorste Glæde med sin Elskeligste GEMÅSE

Hendes Kongelige Hønhed

Den Allerdurchleuchtigste / Allernaadigste **PRINCESSE**

Princesse Sophia

Magdalene

Fød Margrev-Inde til Brandenburg-Culmbach

Bare blevne Kongeligen indførte ubi den Kongelige Residens-Stad
Kjøbenhavn den 17 Decembr. 1721.

I dybeste Underdanighed offereret af
Deres Kongelige Hønhedets

alleringste Dienerinde

Lyche Sophia Friis.

KJØBENHAVN / Tryckt hos Johan Jørgen Høpfner / Univ. Bogtt.
beendte ved vor Høie Skole.

Skjønt derfor at jeg ey er fød af *Jovis* Hierne,
 Skjønt at jeg icke har *Minervæ* Viisdoms Kierne,
 Skjønt jeg et Pige-Barn i *Schole* nyelig gick,
 Og hart ad ingen Smag af *Helicone* fick.

Denna blygsamhet till trots gör författarinnan i nästa vers med sin lyckönskan sig till ett språkrör ”for samtlig Quinde-Kiøn” – något hon ju också, som tillfällets enda kvinnliga skald, med visst fog kunde göra. Inte minst visar Lyche Sophia Friis dock i praktiken sin allt annat än bristande bildning och språkligt-litterära förmåga genom att göra denna dikt till en polyglott *tour de force*. Efter den danska inledningen, som i fem av de sju stroferna hyllar konungen, inte brudparet, följer här nämligen i tur och ordning verser på tyska, franska, latin och grekiska! Det tyska inslaget kan möjligen ses som en artighet mot brudens härkomst, men man bör beakta att även kronprinsen var uppfostrad på tyska och talade detta språk hellre än danska. Generellt bör de många språken dock snarare ses lika mycket som en demonstration av författarinnans kunskaper som ett val gjort utifrån adressaternas höga ställning.

Lyche Sophia Friis hyllar naturligtvis brudparet, men primärt – inte minst i den tyskspråkiga delen – brudgummen. Här hänvisas till Ordspråksboken 1:7 och orden om gudsfruktan som vishetens begynnelse,³⁸ varpå prinsen liknas vid kung Salomo, en person vars dygder överglänsar de ädlaste stenar:

Ein PRINTZ wie *Salomo*, Ein Erbe aller Tugend
 Der wahren Gottesfurcht, und Weisheit in der Jugend,
 Ein Haupt und Erb zur *Cron*, darinne die *Brillants*
 Von Tugend leuchten mehr als alle *Diamants*.

I den franska versen blir Friis något mindre högtravande och tillåter sig i stället en litet lekfull allegori kring kärlekens makt. Under kärlekens lag, konstaterar hon, är även suveränen en undersåte: ”Sous la loy d’amour il est pourtant sujet”. I den latinska texten frammanas hur folket med en röst jublar vid brudparets ankomst, och i den avslutande grekiska versen hyllas de båda som fäderneslandets blivande fader och moder.³⁹ Att tillfällesskriften faktiskt innehåller en vers även på grekiska har bland forskare inom fältet jag talat med framhållits som något remarkabelt, då det var ett språk som annars få av tidens ’lärda fruntimmer’ behärskade; Brenner gjorde det exempelvis inte. Lyche Sophia Friis grekiska versrader är visserligen korta och innehållsligt inte särskilt avancerade,

men i samtiden dög de uppenbarligen för att åtminstone Schönau skulle framhålla dikten som ett bevis för ”hendes Forfarenhed og store Indsigtt saavel i de Lærdes som de galante Europæiske Sproggers Kundskab”.⁴⁰

I inledningen av detta avsnitt ställde jag frågan huruvida denna dikt till kronprinsparet kan tolkas som ytterligare ett försök att bispringa fadern. Några sådana inslag av direkta suppliker som i kungadikten nära tre år tidigare finner man dock inte här, och troligen inte heller några indirekta. Samtidigt är det förstas rimligt att tänka sig att detta imponerande kraftprov i språkkunnighet och diktkonst redan i sig bör ha varit ägnat att kasta ett försonligare ljus över dess författarinna och hennes i onåd fallna familj. Om så skedde, ledde det dock inte till några konkreta resultat. Jørgen Friis dömdes i första instans 1724, överklagade men förlorade även i højesteret 1728 och blev därvid slutligt dömd att vara borgmästarämbetet förlustig. Den utdragna processen ska därtill ha inneburit ekonomisk ruin inte bara för honom själv utan även för de medlemmar av stadens råd som ställt sig på hans sida i processen.⁴¹ Rimligen har det faktum att hans ännu ogifta dotter just år 1728 vistades i Köpenhamn och några få år senare tog anställning som guvernant i Skåne kopplingar till detta sociala och ekonomiska bakslag.

Däremot kan man ställa sig frågan i vilken utsträckning Lyche Sophia Friis önskat imponera även på andra än diktens kungliga adressater. Detta utifrån att dikten, trots allt arbete som måste ha legat bakom den och trots dess påkostade typografi, synes ha tryckts i en ytterligt begränsad upplaga, vilket redan i samtiden gjorde den till en stor raritet. Thura nämner dess existens men har troligen inte själv sett den då han, till skillnad från vad fallet är med reformationsdikten, inte citerar något ur den i sin bok. Schönau för sin del uppger däremot explicit att han vid något tillfälle sett dikten och därför kan vittna om dess kvaliteter, men att han inför arbetet med sin bok, trots ivriga eftersökningar i ”de beste Bog-Samlinger her i Byen”, inte på nytt kunnat uppbbringa ett enda exemplar att citera ur.⁴²

Det faktum att Friis tycks ha gjort föga om ens något för att sprida sin tryckta dikt till kronprinsparet till en bredare publik samt att hon helt lät bli att trycka dikten till Fredrik IV (som alltså publicerades först efter hennes död genom Schönau) ser jag som ett tecken på att hon inte primärt skrev poesi för sin egen personliga berömmelses eller erkänslas skull. Hennes diktning (efter den inledande reformationsdikten, vilken kan tänkas ha blivit publicerad primärt genom andras försorg) kan i stället sägas ha varit instrumentell. Den var –

uttryckligen eller åtminstone indirekt – skriven för att uppnå ett mål: att nå fram till makten i form av landets monark respektive tronföljare för att därigenom om möjligt förbättra sin faders utsatta ställning.

Det kan i sammanhanget noteras att det enligt Thura även ska ha funnits 'många ännu inte tryckta dikter av skiftande slag' av Friis hand.⁴³ Att det inte finns några som helst tecken på att hon själv – till skillnad från exempelvis Sophia Elisabet Brenner – aktivt arbetat för att få dessa utgivna eller att sprida dem bland andra författare, lärda och samlare, stärker ytterligare antagandet att Friis inte skrev dikt för sin egen berömmelses skull.

Prosatexter

Avslutningsvis ska här kort sägas något om de prosatexter av Lyche Sophia Friis som är kända. Den kronologiskt första av dessa är en text på franska, författad under hennes tid som guvernant på Näs och kallad *Testament Moral à Mademoiselles Viveca, Sophie Elisabeth Auguste, Hille Brigitte de Trolle fait par seu leur Gouvernante*. Denna text är endast känd till titeln och det tack vare att Friis vid sitt möte med Harboe och Langebek givit dessa ett handskrivet exemplar, vilket de senare omnämnt i sin tidskrift. De båda herrarna uppger däri även att de sökt övertala Friis att låta trycka denna text, men uppenbarligen förgäves.⁴⁴ Jag tolkar detta som att Friis inte såg något syfte i att sprida texten utanför den plats och krets där den haft sin ursprungliga funktion, det vill säga i hennes roll som guvernant.

De två sista bevarade texter av Lyche Sophia Friis hand som jag känner till är två brev, författade under hennes dödsår 1747. Mottagare var en brådmogen ung dansk akademiker, den knappt tjugotvååriga magister Friedrich Christian Eilschov i Köpenhamn.⁴⁵ Denne, som var avlägset släkt med Friis men aldrig hade träffat henne, var också initiativtagare till korrespondensen, föranledd av att han önskade få veta mer om denna lärda kvinnliga släkting han hört talas om. Hela brevväxlingen – två brev från vardera parten – skedde på latin, och Friis fick också tillfälle att visa sin förtrogenhet med detta språk genom, som hon skriver, ett litet vänskapligt *bellum Grammaticale* rörande en av Eilschovs latinska formuleringar. Annars handlade brevväxlingen mycket om att Lyche Sophia Friis i Lund ansåg sig sakna information från sitt gamla hemland, både avseende sin familj och vad som tilldrog sig i dess lärda värld. Hon uppmanade därför Eilschov att komma till Lund och besöka den förestående magister-

promotionen, därvid medförande sina akademiska skrifter (något som Eilschov med hänvisning till sin klena hälsa dock avböjde; han avled endast tre år senare).

Att tidens 'lärda fruntimmer' korresponderade med lärda män var inget ovanligt. Som bland annat Elisabet Göransson framhållit i sin avhandling om Sophia Elisabet Brenner var det tvärtom en viktig strategi för en kvinna som ville uppnå acceptans för och spridning av sina dikter och andra alster, alltså en del av en medveten marknadsföring av den egna kompetensen och produktionen i en tid då kvinnor ännu var utestängda från de formella lärda miljöerna. Till skillnad från Brenner, som inte sällan själv tog initiativ till denna typ av brevväxlingar, finner vi i fallet Eilschov–Friis att det här är mannen som är initiativtagaren.⁴⁶ Och även om Friis i sitt första svarsbrev smickrat skriver att det gläder henne att 'inte vara okänd' så får man intrycket att hon mer bekymrar sig över att Eilschov tycks veta så litet om hennes make.⁴⁷ Med andra ord: även om Lyche Sophia Friis uppenbart har uppskattat att få utbyta tankar på latin med en lärd landsman verkar hon inte ha sett det som ett tillfälle att framhäva sig själv och sin litterära produktion.

Konklusion

Hur många dikter Lyche Sophia Friis skrev utöver de tre som refererats i denna text vet vi inte, och tyvärr tyder inget på att hennes eventuella opublicerade manuskript har bevarats till eftervärlden. Det senare förhållandet kan man kanske främst lasta hennes efterkommande släktingar för, men den bristande spridningen av hennes alster i den egna livstiden synes i mycket ha varit hennes eget val. Hade hon likt sin ingifta släkting och namne Sophia Elisabet Brenner önskat sig större publicitet och spridning hade sådan rimligen varit möjlig, om inte direkt genom henne själv som kvinna, så i vart fall genom förmedling av exempelvis hennes adlige och förmögne arbetsgivare Trolle, hennes universitetsanställda make eller hennes bekantskaper i Köpenhamns lärda värld, brevvännen Eilschov inkluderad. I stället har vi uppgifter om att hon i minst ett fall avstod från att publicera en av sina texter trots omgivningens direkta uppmaningar.

Att Lyche Sophia Friis trots detta blev berömd redan i sin samtid tycks därför snarare ha varit ett antal beundrande lärda mäns förtjänst än resultatet av något medvetet försök från hennes egen sida att marknadsföra sig och sin poesi. För att än en gång anknyta till parallellerna med Sophia Elisabet Brenner får man

således konstatera, att även om de bägge damerna båda var lärda, språkbegåvade och kapabla att skriva vers, så synes deras bevekelsegrunder för det sistnämnda ha varit tämligen olika.

1. Min transkription från ett foto av originaltavlan. En partiell, något mer normaliserad transkription återfinns i Gunnar Carlquist (red.), *Lunds stifts herdaminne*, serie 2, bd 1, Älvsjö 1980, s. 532. Tavlan är sedan ett antal år nedmonterad, men enligt uppgift från Södra Sandby församling är avsikten att den åter ska sättas upp i vapenhuset.

2. Jöns Stenbeck, *Äreminne Wid Then Lärda och Wälborna Nu hos Gud ewinnerligen Saliga DOCTORINNANS Fru LYCKA SOPHIA FRISES Saknade frånfälle, then 5. Decemb. 1747 Wid Hennes Begravnings act then 11.* Ejusd. *Tolkat Af JÖNS STENBECK*, Tryckt hos GUSTAV BERLING/ *Directeur öfwer Kongl. Priviligerade Tryckeri i LUND*. Om Jöns Stenbeck, se Gunnar Carlquist (red.), *Lunds stifts herdaminne*, serie 2, bd 6, Lund 1957, s. 70 f. Av Stenbecks häri anförda bibliografi framgår att dennes litterära produktion uteslutande utgörs av tillfällesdiktning; dock saknas dikten till Friis, skriven då Stenbeck var endast sjuåttio år.

3. Rörande Gustaf Ernst von Bildsteins familjebakgrund och relationer till släkten Brenner, se dels Magnus Laurentius Ståhl, *Biographiske underrättelser om professorer vid kongl. universitetet i Lund, ifrån dess inrättning till närvarande tid*, Kristianstad 1834, s. 200 ff., dels Gustaf Elgenstierna, *Den introducerade svenska adelns ättartavlor*, 1, Stockholm 1925, s. 613 f.

4. Stavningen av Friis namn varierar i såväl sam- som sentida källor. Jag använder i denna artikel (utom i direkta citat) den form som synes ha varit den hon själv genomgående använde i de av hennes texter som trycktes under hennes egen livstid.

5. Sophia Elisabet Brenner, *Poetiske Dikter*, Stockholm 1713. Se även Valborg Lindgårdes pågående utgivning av Sophia Elisabet Brenners diktning i serien Svenska författare utgivna av Svenska Vitterhetssamfundet.

6. Albert Thura, *Gynæceum Daniæ litteratum, feminis Danorum, eruditione vel scriptis claris conspicuum* [...], Altona 1732, s. 62. Jag tackar docent Cajsa Sjöberg för hjälp med att översätta från latinet.

7. Friederik Christian Schönaus, *Samling af Danske lærde Fruentimmer*, Kiøbenhavn 1753, s. 632, 641. Marianne Alenius framhåller i sin uppsats ”Sophia Elisabet Brenners modtagelse hos danskerne”, i Valborg Lindgårde, Arne Jönsson & Elisabet Göransson (red.), *Vår lärda Skalde-Fru. Sophia Elisabet Brenner och hennes tid*, Lund 2011 [s. 432–485], s. 473 f., att Schönaus omnämmande av Brenner i samband med Friis ska ses som ett uttryck för att Brenner fungerar som ett slags ”rollemodell” för andra lärda kvinnor. I praktiken utgörs dock det enda omnämmandet av Brenner i Schönaus kapitel om Friis

av att hennes namn förekommer i Stenbecks ovan citerade griftekvåde, vilket han återtryckt i dess helhet (Schönau 1753, s. 628–631).

8. De berörda uppslagsverken är Johann Heinrich Zedler, *Grosses Vollständiges Universal-Lexicon aller Wissenschaften und Künste*, supplementbd 3, Leipzig 1752, sp. 1234, resp. Christian August Wichmann, *Geschichte berühmter Frauenzimmer. Nach alphabetischer Ordnung aus alten und neuen in- und ausländischen Geschicht-Sammlungen und Wörterbüchern zusammen getragen*, 2, Leipzig 1772, s. 816 f. I Zedlers fall källhänvisas explicit till dels Thura, dels *Dänische Bibliothec oder Sammlung Von Alten und Neuen Gelehrten Sachen aus Dännemarck*, 2, Copenhagen & Leipzig 1738.

9. Det modernaste exempel jag har funnit är Holger Ehrencron-Müller, *Forfatterlexikon omfattende Danmark, Norge og Island indtil 1814*, 3, Köpenhamn 1926, s. 134.

10. Det kan också konstateras att Friis, sin mångåriga svenska koppling till trots, ännu saknas i det nyligen lanserade, nätbaserade *Svenskt kvinnobiografiskt lexikon*.

11. Schönau 1753, s. 626 f.

12. Rörande Harboe och Langebek samt deras gemensamma tidskriftsprojekt, se Bjørn Kornerup, ”Harboe, Ludvig”, i *Dansk Biografisk Leksikon*, 6, København 1980, s. 21–22 resp. Svend Cedergreen Bech, ”Langebek, Jacob”, i *Dansk Biografisk Leksikon*, 8, København 1981, s. 509–512.

13. *Dänische Bibliothec* 1738, s. 558 f.

14. Schönau 1753, s. 661 ff. Den tyska texten är mycket troget återgiven med endast några smärre skillnader i typografin.

15. Alenius 2011, s. 477.

16. Alenius 2011, s. 438 ff.

17. För detta biografiska översiktsparti hänvisar jag, då inget annat särskilt angives, genomgående till min egen tidigare publicerade artikel om Friis och hennes make med däri vidare angivna källor: Fredrik Tersmeden, ”Den lärda fru Lyche och professor Sjuskiäg”, i *Professorsinstallation, Lunds universitet, Aulan, 16 oktober 2015 kl 16.00*, Lund 2015, s. 18–31. Till skillnad från här föreliggande uppsats fokuserar denna tidigare artikel mer renodlat på Friis (och hennes makes) biografi och rymmer ingen mer omfattande analys av hennes poesi.

18. Carlquist 1980, s. 532.

19. Rörande epitetet Megalander, se exempelvis Hans Helander, *Neo-latin Literature in Sweden in the Period 1620–1720. Stylistics, Vocabulary & Characteristic Ideas*, Uppsala 2004, s. 129.

20. Dikten citeras och refereras här generellt, i avsaknad av originalutgåvan, efter de samtida identiska återgivanden som finns dels i Schönau 1753, s. 633 ff., dels i Ernst Salomon Cyprian, *Hilaria Evangelica, Oder Theologisch-Historischer Bericht Vom Andern Evangelischen Jubel-Fest*, 1, Gotha 1719, s. 38.

21. Det Konglige Biblioteks databas Rex förtecknar exempelvis en samling kallad *Een-*

foldige Fryde-Tæncker ofver Guds saliggjørende Ords Oprindelse og Guds Kirckis Udfrielse fra det Papistiske Aag ved den dyre Guds Mand Mort. Luther til den af [...] Kong Friderich IV [...] anordnede Jubel-Fæst [...] 1717, utgiven samma år (1717), där Friis angives som en av flera författare tillsammans med namnen Niels Lucoppidan, Daniel Kellinghusen, Bartolomeo Bernardi och en Jørgen Friis. Huruvida den sistnämnde är identisk med Lyche Sophias far med samma namn har jag hittills inte kunnat utröna.

22. Cyprian 1719, s. 38. För generella uppgifter om Cyprian, betecknad som "einer der letzten bedeutenden und einflußreichen Vertreter der lutherischen Orthodoxie", se Martin Schmidt, "Cyprian, Ernst Salomon", i *Neue Deutsche Biographie* 3, Berlin 1957, s. 454 f.

23. Jag har haft svårt att hitta tryckta källor rörande Friis familj. Merparten av den i detta stycke förekommande informationen har därför fått hämtas från ett antal danska lokal- och släkthistoriska hemsidor under domänerna <http://www.familiekroeniken.dk> (främst sidan <http://www.familiekroeniken.dk/site/person.asp?x=&person=41588>) respektive <https://familienshistorier.wordpress.com>; sedan mitt manuskript påbörjades har båda dessa sidor dessvärre stängts ner av sin ägare med hänvisning till GDPR. Friis far diskuteras även i en längre tråd på det danska genealogiforumet DIS-Danmark: <https://www.dis-danmark.dk/forum/read.php?1,588649,607049>.

24. Kvinnliga elever i allmänna skolor i Norden under tidigmodern tid är en högst ovanlig företeelse, men inte helt okänd. Som exempel kan nämnas att Reinhold Liebman, rektor för Lunds katedralskola 1733–1755, lät inskriva sin dotter Erica (1738–1806) som elev vid skolan. Erica Liebman skulle, liksom Friis, göra sig känd för sina omfattande språkkunskaper, och ska utöver tyska och franska även ha behärskat latin och grekiska. Se Otto Gertz, "Den första kvinnliga lärjungen vid Lunds katedralskola", i *Ur Lunds katedralskolas historia. Festskrift den 18 november 1937*, Lund 1937 [s. 163–167], passim.

25. "Hun er kendt for at have været god til latin og andre sprog"; <https://familienshistorier.wordpress.com/2016/02/04/fynsk-raadsaristokrati/>

26. Som nämnts ovan i not 21 hör även en Jørgen Friis till de författare som publicerade verk i anslutning till reformationsjubileet. Utan att veta om denne är identisk med fadern till Lyche Sophia Friis vill jag dock inte spekulera närmare i den eventuella betydelsen härav.

27. Uppgifter om släkten Bircherod (eller Birkerod) och dess medlemmar är primärt hämtade från Rasmus Nyerup & Jens E. Kraft, *Almindeligt Litteraturlexicon for Danmark, Norge, og Island, eller Fortegnelse over danske, norske, og islandske, Saavel afdøde som nu levende Forfattere [...]*, København 1820, s. 66 f.

28. Schönau 1753, s. 632 f.

29. Schönau 1753, s. 641, not.

30. Schönau 1753, s. 636–641. Enligt Schönaus uppgift (not, s. 636) hade texten till dikten tillhandahållits honom av en Wille Høyberg.

31. Schönau 1753, s. 637. Att ”formaste sig” (rad 3) definieras av *Den danske ordbogs* nätupplaga som att ”driste sig til at gøre noget forbudt eller ildeset fordi man er overmodig eller dumdrstig”.

32. Analysen av denna passage är direkt hämtad från min tidigare artikel, Tersmeden 2015, s. 20; den utgör den enda häri förekommande närmare granskningen av Friis diktning.

33. Schönau 1753, s. 638 f. I detta parti finns ytterligare ett par bibliska anspelningar.

34. Jag tackar Valborg Lindgärde för att ha fäst min uppmärksamhet på dessa bibelreferenser. Hon har även upplyst mig om att motivet med den kanaaneiska kvinnan var en vanligt förekommande referens i kvinnors andaktslitterära skrivande vid denna tid.

35. För versifierade suppliker, se Kristiina Savins artikel i föreliggande volym.

36. Rörande kronprinsparet, dess bröllop och intåg i Köpenhamn, se Edvard Holm, *Danmark-Norges historie fra den store nordiske krigs slutning til rigernes adskillelse*, 1, Kjøbenhavn 1891, s. 44, Kay Nielsen & Ib Askholm, *Danmarks kongelige familier i 1000 år*, Gribskov 2007, s. 90 f., samt Sv. Cedergreen Bech, ”Christian VI”, i *Dansk Biografisk Leksikon*, 3, København 1979. Datum för intåget anges av Holm till den 18 december. I de samtida hyllningsdikterna (se nästa not) anges ömsom detta datum, ömsom den 17 december (det senare är fallet med Friis bidrag). Rimligen får man väl tänka sig att begivenheten ursprungligen varit planerad till ett tidigare datum, men vid en senare tidpunkt justerats en dag framåt.

37. *Bibliotheca Danica. Systematisk Fortegnelse over den danske Literatur fra 1482 til 1830, efter Samlingerne i det store Kongelige Bibliothek i Kjøbenhavn [...]*, 3, Kjøbenhavn 1896, sp. 339 f.

38. Trycket har felaktigt uppgiften vers 17. Den vise kung Salomo ses i traditionen som upphovsman eller samlare av Ordspråksbokens vishetssentenser. Skalden anknäver påpassligt till brudgummens visa val av en brud vid namn Sophia: ”Wie weislich halstu doch umb die SOPHIA an!”

39. Jag riktar ett varmt tack till arkivarie Henrik Ullstad och till docent Johanna Akujärvi, vilka båda med kort varsel biträtt mig med tolkningar av den latinska respektive grekiska texten sedan jag slutligen lyckats få tag på en kopia av denna ovanliga dikt.

40. Schönau 1753, s. 643.

41. <http://www.familiekroeniken.dk/site/person.asp?x=&person=41588>

42. Schönau 1753, s. 642.

43. Thura 1732, s. 62; uppgiften återges även av Schönau 1753, s. 643.

44. *Dänische Bibliothec* 1738, s. 559. Eftersökningar i förteckningen till Trollenäs (tidigare Näs) godsarkiv på Landsarkivet i Lund har tyvärr inte givit några indikationer på att skriften skulle finnas bevarad i original där.

45. Brevväxlingen finns tryckt i sin helhet hos Schönau 1753, s. 645–660 (jag tackar här ånyo Cajsas Sjöberg för hjälp med tolkningar från latinet). Rörande Eilschov generellt,

se S.V. Rasmussen, "Eilschov, Friderich Christian", i *Dansk Biografisk Leksikon*, 4, København 1980, s. 140–142.

46. Elisabet Göransson, *Letters of a Learned Lady. Sophia Elisabeth Brenner's Correspondence, with an Edition of her Letters to and from Otto Sperling the Younger* (diss.), Lund 2006, s. 34, 60 ff., 69 ff., 135. I fallet Otto Sperling, som står i fokus för Göranssons bok, var det dock denne som initierade brevväxlingen med Brenner. Detta hade sin förklaring i att Sperling, liksom Thura och Schönau, var en samlare av verk av och uppgifter om lärda kvinnor, och av detta skäl tog kontakt med ett stort antal sådana i såväl Skandinavien som i övriga Europa; se Göransson s. 78 ff. Om Sperling och Brenner, se även Alenius 2011, s. 449–459.

47. Schönau 1753, s. 647 f.